

Antické reálie

Náboženstvo, kult, sviatky, delenie roku, miery a váhy

Rímske náboženstvo

pramene: nápisy (hlavne kalendáre), mince, archeologické pamiatky, architektonické pamiatky, diela rímskych spisovateľov: (Varro, Cicero, Livius)

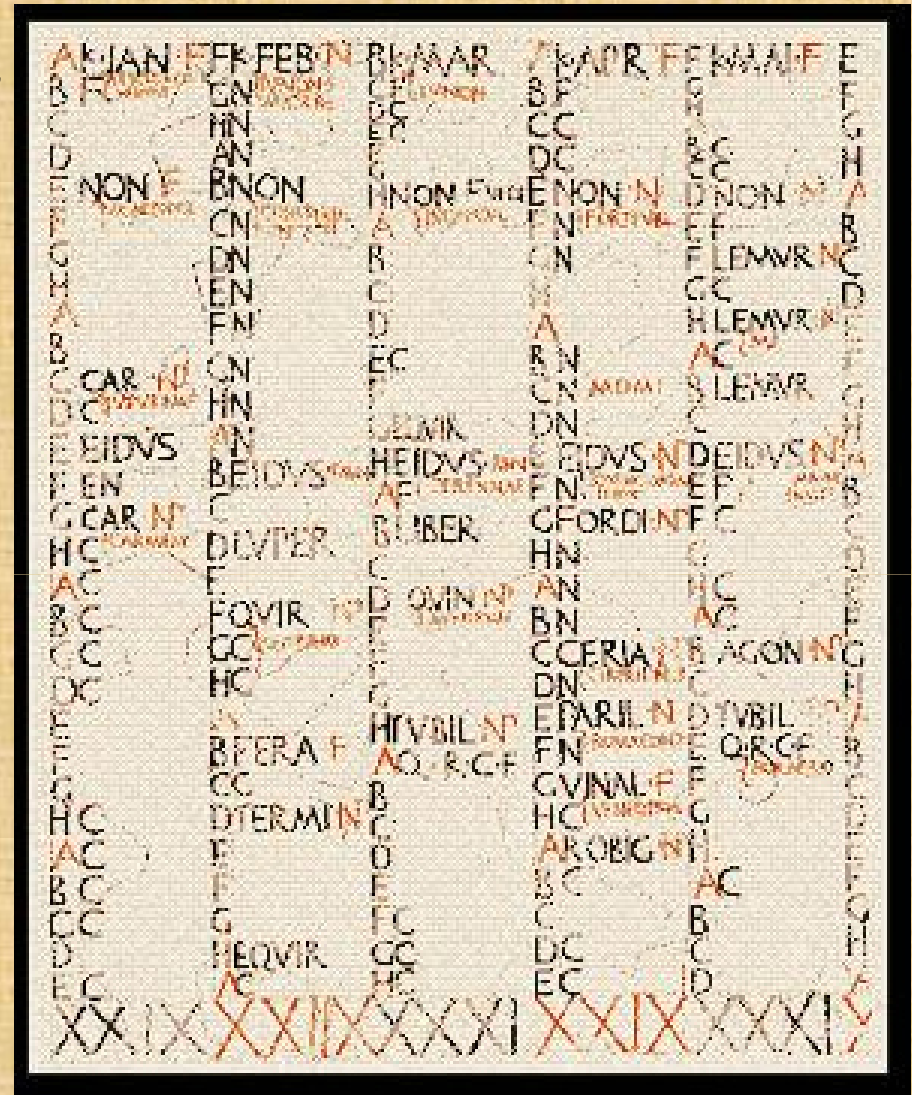
Historický vývoj:

a) Najstaršie obdobie

- Varro
- prevládajú primitívne predstavy - animismus, dynamizmus
- každý predmet a prírodný úkaz má v danom okamžiku božskú silu (numen)
- znalosť síl a ich uctievanie - kňaz - *pontifex*
- dôležitý význam *Genius* a *Juno*
- duchovia zosnulých boli *Manes* (Lemurovia),
- ochrancovia pozemkov (*Larovia*)
- ochrancovia príbytkov (*Penáti*)
- kňazské kolégiá a rozkvet veštevstva – *augurovia*

Antropomorfizmus – veľmi postupne

- do čela trojica bohov Jupiter, Mars, Quirinius

b) Etruskovia

- dočasná nadvláda
- chrám na Kapitole - stredisko náboženského života
- uctievaná trojica bohov Jupiter, Juno a Minerva – prevzatí z etruského náboženstva
- uľahčilo a urýchlilo preberanie náboženských predstáv z gréckeho prostredia (*antropomorfizmus*)
- nové formy veštenia – *haruspex*

c) *Rímska republika*

- rozširovanie obchodných stykov do juhotalianskych miest a vojenské obsadzovanie etruských miest
- nové náboženské predstavy: Dioskúrovia, Apolón
- nové božstvá často uctievané pod menami starých rímskych *numen* – Mercurius, Venus, alebo bohov Ceres, Diana, Liber.
- zavádzanie nových kultov - aktívne kňazské kolégiá

d) *2. púnska vojna (218 – 201 p.n.l.)*

- rozširovanie rímskeho panteonu a grécke božstvá
- uctievané mimo pomeria
- zvýšenie nábožnosti v ťažkých chvíľach –
- odstránenie rozdielov medzi starými a novými bohmi - 217 p.n.l. - **lectisternium** - nesenie 12 zlatých sôch na *Forum Romanum* (Jupiter/Juno, Neptunus/Minerva, Mars/Venuša, Apolón/Diana, Volcanus/Vesta, Mercurius/Ceres) – *dii consentium*
- obnovenie starobylých obradov a uvedenie prvého orientálneho božstva – *Kybelé*

LECTISTERNIUM

e) po vojne

- zblížovanie Rímskeho impéria s helenistickým svetom - bakchanálie, astrológia, Židia...
- následok: odumieranie náboženských predstáv, nezáujem o náboženské úrady, uľahčenie prenikanie orientálnych božstiev (Bellona, Mithra, Isis, Serapis)

f) Augustus

- reformy: návrat k starému rímskemu náboženstvu
- stratégia: posvätenie cisárskeho rodu a jeho osoby, vznik cisárskeho kultu
- zvláštny význam: Apolón (darca víťazstva u Aktia), Mars (pomstiteľ Cézarovej smrti), Venuša (pramatka júliovského rodu) a Augustov Genius

g) Augustovi nástupcovia

- uctievanie abstraktných predstáv vyjadrujúcich božskú podstatu niektorej vladárovej vlastnosti (*Providentia, Virtus, Honos...*)
- uctievanie cisárov po smrti – cisársky kult
- orientálne kulty (Isis, Serapis, Mithra, solárne božstvá)
- kresťanstvo
- Caracalla - constitutio Antoniniana – odstránené posledné rozdiely medzi rímskymi a cudzími božstvami, orientálne kulty šírené po celom impériu
- 313 n.l. – Konštantín – zrovnoprávnenie kresťanstva
- konzervatívna aristokracia bránila staré náboženstvo (zaručovalo jej postavenie)
- to prežívalo len do 5. stor. na vidieku, mnohé staré rituály prešli aj do kresťanstva

Náboženstvo – súkromná sféra

- dôležitá úloha v rodinnom živote
- každá rodina - ochranné božstvo, svoj kult a svätyňu

Svätyňa: rodinný kozub, otec rodiny vykonával obrady pred každou dôležitou rodinnou udalosťou

- bohovia sprevádzajú človeka po celý život

rodinné božstvá:

a) *Géniovia* – synovia bohov, sprostredkovatelia medzi bohmi a ľuďmi

- každý človek dostane pri narodení génia - je symbolom jeho sily a schopnosti.

- otec – Genius, matka Juno

b) *Lárovía* – ochrancovia majetku

- duchovia zomretých predkov v rodine
- na hroby kvety, pečivo, víno
- boli dobrými duchmi len dovtedy, kým na nich potomkovia nezabudli

- symbol – had

c) *Penáti* – ochrancovia domu

- bývali s rodinou, zabezpečovali šťastie a blahobyt rodiny

Štátne náboženstvo

- pôvodne nemali ľudskú podobu – stromy, vtáky, prírodné javy, zvieratá, alebo predmety vyrobené ľudskou rukou (štít, kopija...)
- neskôr sa stali atribútmi božstiev

Delenie božstiev:

a) Nebeskí a vládnci bohovia

Janus, Jupiter, Juno, Minerva, Apolón, Diana, Mars, Quirinus, Venuša

b) Bohovia ohňa

Vulkán, Vesta

c) Bohovia vôd

- každý prameň, potok, rieka a more mali svojho boha, Rimania im stavali oltáre

- bohom prameňov bola pripisovaná veštická moc- pri prameňoch veštiarne (na vrchu Caelia)

Neptun, Portumnus

d) *Bohovia nebeských javov*

Sol, Aurora, Luna, Favonius, Aquilo,
Auster

e) *Bohovia zeme a roľníctva*

Terra, Ceres, Liber a Libera, Saturn,
Faunus, Pales, Terminus, Flora, Vetumnus

f) *Bohovia podsvetia*

Orcus, Dis, Prosepina, Manes, Larvae,
Lemures

g) *zosobnenia*

- krásne ľudské cnosti - *Fides, Concordia,*
Virtus, Salus, Victoria, Pax, Spes,..
Mercurius, Fors, Fortuna

Kulty

Kybele

- jeden z najstarších kultov importovaných do Ríma, 205-204 p.n.l.
- pomoc pri víťazstve v 2. púnskej vojne
- spojovaná s poľnohospodárstvom, rovnako ako Rimania
- sľub blaženého života po smrti s Kybele – kult zaujal hlavne ženy a otrokov, ktorí počas života nenachádzali pokoj
- hlavný sviatok - Megalesia

Dionysos

- grécke božstvo pôvodne z Malej Ázie, veľmi emotívne uctievanie
- boh plodnosti, na jeho počesť zavedené Dionýsia
- vznikali Dionysove mystériá – bakchanálie
- syn Dia a Semele
- v ľuďoch prebúdzať lásku, boh plodnosti
- Villa dei Misterii

Isis

- staroveká egyptská bohyňa, manželka a setra Osirida
- kult praktikovaný ako mystérium – prístup do mystéria sa získaval zasvätením, členovia boli rozdelení do niekoľkých stupňov, povinnosťou bolo uchovávať tajomstvá, ktoré im boli zverené
- nádej v posmrtný život
- nebeská vládkyňa, dala život všetkému, ľuďom obilie, udržiava poriadok na svete a rodine
- v Ríme uctievaná so Serapidom
- Rimania, ktorí chceli tradičnejšiu formu uctievania cudzieho božstva

Mithra

- mysterijný kult - mithraismus
- importovaný do Ríma – 60te roky 1. storočia p.n.l.
- Pompeyovi vojaci dovezli kult z Malej Ázie, rýchlo sa šírilo, členom sa nesmela stať žena
- stúpenci: pracujúci muži, len veľmi málo aristokratov

Mithraea (Mithraeum)

- nazývali sa aj jaskyne, boli miesta krstu v býčej krvi (?)
- stály obraz Mithru – *tauroctonia* - Mithras (v charakteristickej čiapke) vždy nad býkom, podrezáva mu hrdlo, často pes pijúci býčiu krv, škorpión na zadnej nohe, had
- skryté zobrazenie súhvezdí – spojenie s astrológiou – Mithras zabíjajúci býka znamená pohyb slnka zo súhvezdia býka - Mithras je silné božstvo schopné pohnúť nebom

Cisársky kult

- komplikovaný a nesúrodý fenomén
- z tradície uctievania panovníkov – Egypt, kráľovstvá v Helenizme, grécke mestá
- Rím - koniec republiky – víťazní vojvodcovia
  - Genius – rímska domácnosť - *lararium*

Charakteristické rysy rímskeho cisárskeho kultu

1. Stavba oltárov, chrámov a iných pamätníkov zasvätených cisárom
2. Zriaďovanie kňazských a kultických kolégií
3. Slávenie sviatkov na počesť cisára a jeho rodiny
4. Používanie náboženskej terminológie v súvislosti s činmi alebo vlastnosťami cisára
5. Pripodobňovanie cisára k jednotlivým grécko-rímskym bohom
6. Vyhradenie božských pôct rímskym cisárom – krvavé obete, usporiadavanie hier, sochy na verejných priestranstvách, posvätné príbehy s rímskymi cisármi

4 Dec AD 58	<i>Tribunicia Potestas</i> of Nero	Capitol: Jupiter, Juno, Minerva	27:19-23
11 Dec AD 58	Birthday of Domitius Ahenobarbus	ante domum Domitianum: bouem marem?	27:24-28
15 Dec AD 58	Birthday of Nero	Capitol: Jupiter, Juno, Minerva, Salus Publica, Concordia Honoris Agrippinae Augustae, Genius ipsius	27:29-35
3 Jan AD 59	Annual Vota: Nero, Octavia	Capitol: Jupiter, Juno, Minerva, Salus Publica; Templum Novum: Divus Augustus, Diva Augusta, Divus Claudius	27:37-48
25 Feb AD 59	Adoption of Nero	Capitol: Jupiter, Juno, Minerva, Salus Publica	27:57-63
4 Mar AD 59	Nero assigned Consulship	Capitol: Jupiter, Juno, Minerva, Genius ipsius	27:64-70
5 Apr AD 59	Detection of Conspiracy	Capitol: Jupiter, Juno, Minerva, Salus Publica, Providentia, Genius ipsius, Divus Augustus...	28a-c:10-16
23 Jun AD 59	Safety and Return of Nero	Capitol: Jupiter, Juno, Minerva, Salus Publica, Felicitas... Templum Novum: Divus Augustus, Diva Augusta, Divus Claudius; Forum Augustum: Mars Ultor, Genius ipsius	28a-c:24-32
11 Sept AD 59	Safety and Return of Nero	Capitol: Jupiter, Juno, Minerva; Forum Augustum: Genius ipsius, Salus; ante domum Domitianum: di Penates	28a-c:33-40
12 Oct AD 59	<i>Augustalia</i>	Templum Novum: Divus Augustus, Diva Augusta, Divus Claudius	28a-c:41-47
13 Oct AD 59	<i>Imperium</i> of Nero	Capitol...	28a-c:48-50
11 Dec AD 59	Birthday of Domitius Ahenobarbus	ante domum Domitianum: bouem marem?	28de:3-8
15 Dec AD 59	Birthday of Nero	Capitol: Jupiter, Juno, Minerva, Salus Publica, Felicitas, Genius ipsius	28de:9-14
1 Jan AD 60	Nero assumes consulship	Capitol: Jupiter, Juno, Minerva, Genius ipsius	28de:15-23
3 Jan AD 60	Annual Vota: Nero, Octavia	Capitol: Jupiter, Juno, Minerva, Salus Publica; Templum Novum: Divus Augustus, Diva Augusta, Divus Claudius	28de:24-32
15 Dec AD 60	Birthday of Nero	Capitol: Jupiter, Juno, Minerva, Felicitas Publica, Concordia, Genius ipsius	28f:1-10
3 Jan AD 61/65	Annual Vota: Nero, wife	Capitol: Jupiter, Juno, Minerva, Salus Publica; Templum Novum: Divus Augustus...	35ab.II:1-7
1 Jan AD 61?	Nero assumes consulship	Capitol: Jupiter, Juno, Minerva, Salus Publica; Templum Novum: Divus Augustus, Diva Augusta, Divus Claudius	33:1-5
25 Feb AD 62?	Adoption of Nero	Capitol:...	34:12-18
21 Jan AD 63	Pregnancy and Safety of Poppaea	Capitol: Jupiter, Juno, Minerva...	29.1:18-24
after 11 Jan AD 63	<i>Adventus</i> of Nero, Poppaea, Claudia	Capitol: Jupiter, Juno, Minerva, Salus Publica, Felicitas, Spes, Genius ipsius, Iuno Poppaea, Iuno Claudia	29.II:1-21
after 11 Jan AD 63	Detection of Conspiracy	Capitol: Jupiter, Juno, Minerva, Mars, Providentia..., Honos, Aeternitas...	30cd.I:1-8
after 11 Jan AD 63	Award of a Laurel	Capitol: Jupiter, Juno, Minerva, Jupiter Victor...Pax...; Arcus Ianus Geminus:...	30cd.I:8-14
after 11 Jan AD 63	Supplications decreed by the Senate	Capitol: Jupiter, Juno, Minerva, Felicitas, Clementia...	30cd.I:15-21
after 11 Jan AD 63	?	Capitol and Templum Novum: Jupiter, Juno, Minerva, Divus Augustus, Diva Augusta, Divus Claudius, Diva Claudia Virgo, Diva Poppaea, Genius Imperatoris Neronis Claudii Caesaris Augusti Germanici, Juno Messalinae	30cd.I:22-30
after 11 Jan AD 63	?	... Securitas... Victoria... Genius ipsius	30gh.I:1-11

Základné funkcie

- náboženstvo rímskej ríše
- akt politickej loajality
- legitimizácia moci cisára
- identita a „rimanstvo“
- zapojenie mnohých segmentov rímskej spoločnosti

Pohreb a zbožštenie

vývoj:

pohreb (svedectvo apotheózy) – divinizácia – konsekrácia

divinizácia (krátko po smrti cisára) – pohreb (štátny) – konsekrácia (kryje sa s pohrebom)

- damnatio memoriae

Kňazské zbory

- kňazstvo v Ríme nebolo spočiatku profesionálne – štátni úradníci, kráľ bol súčasne aj najvyšším kňazom, každý otec bol kňazom rodiny
- zriadenie kňazstva – Numa Pompilius, úrad kňaza bol doživotný
- kňazi boli oslobodení od mnohých občianskych i vojenských povinností, na svoje živobytie a výdavky mali pridelené pozemky, na mimoriadne výdavky im prispieval štát

Najdôležitejšie zbory:

Pontifices

- najvyšší kňazský zbor
- členmi: skúsení právnici, prítomní pri politických a verejných udalostiach
- viedli kalendár, zapisovali dôležité udalosti národa, opatrovali štátny archív
- pôvodne mali 4 členov, potom 16 (88 p.n.l.)
- na čele bol *pontifex maximus* – kráľ, cisár, počas republiky ho volil tribútny snem zo zboru pontifikov
- *pontifex maximus* mal disciplinárnu moc nad všetkým kňazstvom
- patrili sem: rex sacrorum, flamenovia, vestálky

Flamines

- kňazi určené na vykonávanie bohoslužby jednotlivým bohom (15)
- najväčšia vážnosť – *Flamen dialis* (Jupiterov) – obmedzenia v občianskom aj súkromnom živote, *Flamen Martialis* (Mars), *Flamen Quirinalis*

Vestales

- vestálky (6)
- predstavená bola *virgo Vestalis maxima*
- do služieb vstupovali medzi 6-10 rokom, vyberal ich žrebom *pontifex maximus*
- dievča muselo pochádzať zo vznešenej rodiny a rodičia museli byť nažive
- úrad trval 30 rokov, 10 rokov sa učili, 10 rokov vykonávali bohoslužbu, 10 rokov učili nové členky
- povinnosti: udržiavať oheň a modliť sa za národ, konať obete Veste, opatrovať *Palladium*
- odmena: ich osoba bola posvätná a uctieval ich celý národ, na cestách ich sprevádzal liktor a uvoľnili im cestu aj najvyšší úradníci, v divadlách sedeli na čestných miestach

Augures

- podľa rímskeho náboženstva, ľudia nepoznajú budúcnosť a bohovia im ju neprezradia - neexistovali veštcí
- dávali ľuďom len znamenia, že súhlasia alebo nesúhlasia s ich počínaním, tieto znamenia sa volali *auspicia*, *auguria* alebo *signa*

Znamenia boli dvojaké:

Umyselné vyprosené – *auguria impetrata*

Náhodné – *auguria oblativa* – viac vierohodné

Augures – tlmočníci vysvetľujúci znamenia (Capitolium)

5 spôsobov pozorovania znamení:

Ex avibus – skúmanie božej vôle z letu alebo hlasu vtákov

Ex caelo – hrom a blesk boli najrozhodnejším znamením súhlasu bohov

Ex diris – zo zlých znamení – narodenie deformovaného dieťaťa, zvierťa, nezvyklé pohyby a hlasy zvierat a ľudí, zemetrasenie, živelné pohromy...

Ex quadrupedibus – podľa hlasu a behu štvornohých zvierat

Ex tripudiis – zo znamení – zobanie posvätných kureniec

Auguri vysvetľovali znamenia značne individuálne, preto mali v rukách poriadok, rozhodovali o vojne a mieri, vnucovali vojakom sebadôveru, vodcovia si tiež vysvetľovali znamenia po svojom (Scipio, Caesar)

Haruspikovia

Tarquinius Superbus – 60 členný zbor, skúmanie vnútorností obetných zvierat vysvetľovali vôľu bohov, spočiatku si ich vážili, neskôr sa začali vysmievať (Cicero)

Sibylini kňazi

- Rimania skúmali vôľu bohov zo Sibyliných kníh – grécke proroctvá, vysvetľoval ich 15 členný zbor *quindecimviri libris inspieciendis*
- knihy vraj kúpil Tarquinius Superbus priamo od Sibily.

Fetiales

- kolégium, ktoré hralo dôležitú úlohu v medzinárodných stykoch
- povinnosti: posväcovať spolky, zmluvy, mier, v starších dobách vystupovali ako poslovia, pri vypovedaní vojny vykonávali predpísané obrady (nepriateľské územie, Martovo pole (za Pyrhu))

Bratstvá

-náboženské združenia na konanie spoločných obetí, každé bratstvo malo 12 členov

Fratres aruales – činnosť súvisela s roľníctvom, konali každoročne v máji prosebné sprievody (*ambarvalia*) na počtu Dey Diy, ovenčení vencami klasov chodili po poliach a modlili sa za hojnú úrodu, neskôr obetovali cisárovi

Luperci – konali obety Faunovi Lupercovi – 15. februára – *Lupercalia* – symbolické očistenie od neplodnosti od neplodnosti – šľahali ženy remienkami z kozej kože

Salii – dve bratstvá – *Salii Palatini a Collini* – palatinskí služby Martovi, kollinskí Quirinovi.

DATE	EVENT	LOCATION: DEITIES	CFA REF.
TIBERIUS			
11 Jan AD 21	<i>pro salute</i> of Tiberius, Livia, children and grandchildren <i>domus eorum</i>	Grove: Dea Dia	4a:7-19
30 Jan AD 25?	Birthday of Livia	Capitol: Jupiter Optimus Maximus	10:1-4
4 Jan AD 27	Annual Vota: Tiberius and Livia	Capitol: Jupiter Optimus Maximus, Juno Regina, Minerva; Grove: Dea Dia	5a-e:1-33
30 Jan AD 27	Birthday of Livia	Capitol: Jupiter Optimus Maximus	5f:1-14
3 Jan AD 28?	Annual Vota: Tiberius, Livia, <i>domus eorum</i>	...	6:1-6
16 Nov AD 33	Birthday of Tiberius	Capitol: Jupiter Optimus Maximus	7a.I:1-5
23 Sept AD 35	Birthday of Divus Augustus	Capitol: Jupiter Optimus Maximus	7a.II:1-3
16 Nov AD 35	Birthday of Tiberius	Capitol: Jupiter Optimus Maximus	7a.II:4-12
3/4 Jan AD 36	Annual Vota: Tiberius	Capitol: Jupiter Optimus Maximus...	7a.II:13-23
13 Jan AD 37	<i>pro salute</i> of Tiberius	...	8a:1-6
23 Jan AD 37	Security and Safety of Tiberius	Capitol: Jupiter Optimus Maximus	8a:7-14
GAIUS			
3 Jan AD 38	Annual Vota: Gaius	Capitol: Jupiter Optimus Maximus, Juno Regina, Minerva, Dea Dia, Salus, Divus Augustus; (Jan 11, Grove and <i>Domus Caesaris</i> : Dea Dia)	12a:1-24
30 Jan AD 38	Dedication of <i>Ara Pacis</i>	<i>Ara Pacis</i> : Pax Augusta	12b:8-12
30 Jan AD 38	Birthday of Livia	Capitol: Jupiter Optimus Maximus	12c:1-4
31 Jan AD 38	Birthday of Antonia	Capitol: Jupiter Optimus Maximus	12c:5-7
18 Mar AD 38	Gaius hailed <i>Imperator</i>	Capitol: Jupiter, Juno, Minerva; Templum Novum: Divus Augustus	12c:8-14
28 Mar AD 38	Gaius enters Rome	Capitol: Jupiter, Juno, Minerva; Templum Novum: Divus Augustus	12c:15-19
23 Apr AD 38	Dedication of the Statue of Divus Augustus near the Theatre of Marcellus	Before the statue of Divus Augustus at the Theatre of Marcellus: Divus Augustus	12c:24-28
24 May AD 38	Birthday of Germanicus	Capitol: Jupiter Optimus Maximus	12c:29-36
26 Jun AD 38	Adoption of Tiberius	<i>Ara Providentiae Augustae</i> : Providentia Augusta	12c:54-57
4 Jul AD 38	<i>Ara Pacis</i> vowed	<i>Ara Pacis</i> : Pax Augusta	12c:66-70
1 Aug AD 38	Dedication of the Temple of Divus Augustus	Templum Novum: Divus Augustus	12c:71-76
31 Aug AD 38	Birthday of Gaius	Capitol: Jupiter Optimus Maximus	12c:77-82
21 Sept AD 38	Gaius hailed <i>Pater Patriae</i>	Capitol: Jupiter, Juno, Minerva; Templum Novum: Divus Augustus	12c:83-91
23 Sept AD 38	Birthday of Divus Augustus/Consecration of Drusilla	Templum Novum: Divus Augustus	12c:92-104
24 Sept AD 38	[Birthday of Divus Augustus]	Capitol: Jupiter Optimus Maximus	12c:105-109
16 Nov AD 38	Birthday of Tiberius	Capitol: Jupiter Optimus Maximus	12d:5-10
1 Jan AD 39	Gaius assumes consulship	Capitol: Jupiter Optimus Maximus, Juno Regina, Minerva; Templum Novum: Divus Augustus	13abcd:4-11
30 Jan AD 39	Birthday of Livia	Capitol: Jupiter Optimus Maximus	13e:1-3

Slávnosti

Grécke slávnosti

- lit. prameňov, nápisov a papyrusových správ
- nepodarilo sa zostaviť kompletný zoznam sviatkov ani pre Atény
- vznik sviatkov - archaickej doby – prejavy primitívnej viery (mágia, *hieros gamos*)
- pri prevzatých sviatkoch prinášané z iného kultúrneho prostredia
- ku sviatkom - mýtus, ktorý osvetľuje príčinu jeho vzniku
- väzba na kult božstva - mieru účasti pri sviatkoch – len určitých spoločenských skupiny, niektoré sa postupne stali celoštátnymi (ženci – začiatok žní – Thalysia, vinári – Dionýsia, ženy – slávnosť sejby – Thesmoforia...)
- príslušníci rodov – Eleusínia (Eleusis)
- zasvätení (mystéria)
- kmeňové sviatky – *Thargelia* – očistný sviatok Iónov, *Hyakinthia* – Dórovia...

Rímske slávnosti

- náboženský ráz, dôležitý prostriedok na uctievanie bohov
- usporadúval ich štát, boli spojené s verejnými hrami- *ludi*
- stále (*ludi annui, ordinarii, stati, solemnes*) a príležitostné (*ludi extraordinarii*)
- za republiky bolo 7 stálych, no zabrali cca 60 dní do roka, počet postupne narastal až na 160 dní za vlády Trajána a Hadriána, 135 Marcus Aurelius

- na oslavu božstiev: Mars – Quinquatrus (19.3.), *Amburbium, Ambarvalia, Equiria, Tubilustrium*
Saturnus – *Saturnalia* (17.12.)
Faunus – *Lupercalia* (15.2.)
Volcanus – *Volcanalia* (23.8.)

-verejné sviatky:

Ludi Apollinares – 212 p.n.l., Apolóna, 6. – 13. 7., za oslobodenie od Hannibala, divadelné hry

Ludi Capitolini – Jupiter, záchrana Capitolia pred Galmi v roku 920 p.n.l.

Ludi Cereales – 12. – 19. 4., vyvrcholili 19teho - Ceres záverečné hry v cirku, obety

Ludi Florales - po 1. púnskej vojne, bohyňa Flora a zahnanie neúrody

Ludi Megalenses - Kybele, prvýkrát 204 p.n.l., z vďaky za to, že Hannibal opustil Itáliu. 4-10.4., na programe boli preteky a divadelné hry

Ludi plebei – plebejské slávnosti, Jupiter a na pamiatku návratu plebejcov zo svätej hory 494 p.n.l., 4. - 17.11., na programe boli hry v cirku a divadelné hry.

Ludi Romani – Jupitera, Iuno a Minerva, 4. - 19. 9., od Jupiterovho chrámu na Capitoliu k Circo Maximu, *hekatomba* bielych býkov a preteky

Mimoriadne slávnosti:

Ludi Magni - Jupiter, patriciovia s plebejcami, za odvrátenie vojny alebo iného nebezpečenstva

Ludi saeculares – 249 p.n.l. na Martovom poli, počas 1. púnskej vojny, tri noci, na poctu Dita a Preserpiny, aby ich oslobodili od vojenskej hrôzy a sľúbili, že hry budú opakovať po uplynutí storočia

- Augustus nadviazal na starú tradíciu, bohom podsvetia, 17 n.l. – *Ludi saeculares* – chcel uctiť Apolóna a Dianu – Apolónovi pripisoval víťazstvo v Actiu, Horatius kvôli tejto príležitosti zložil *carmen saecularis*, konali sa tri dni a tri noci neprestajne, obeť, slávnostné hry

Ludi terentini

Pri slávnostných dňoch aj sviatočné dni – *dies fasti* – Kalendy zasvätené Junone a Idy zasvätené Jupiterovi, Rimania konali obeť, zúčastňovali sa na hostinách a hrách a nevykonávali svoje obvyklé zamestnanie

Dies atri – dni kedy zastihol štát nejaké nešťastie – bolo ich 55

Obete

-krvavé a nekrvavé

Krvavé

- obetovali aj ľudí, postupne však nahradzované figúrkami ľudí z hlíny alebo obetovaním zvierat (ovce, býky, prasce, kravy)

- nebeským bohom biele kusy, podsvetným čierne, vyšším bohom väčšie kusy, nižším menšie

- *victimae/hostiae*

- počet kusov závisel od udalosti

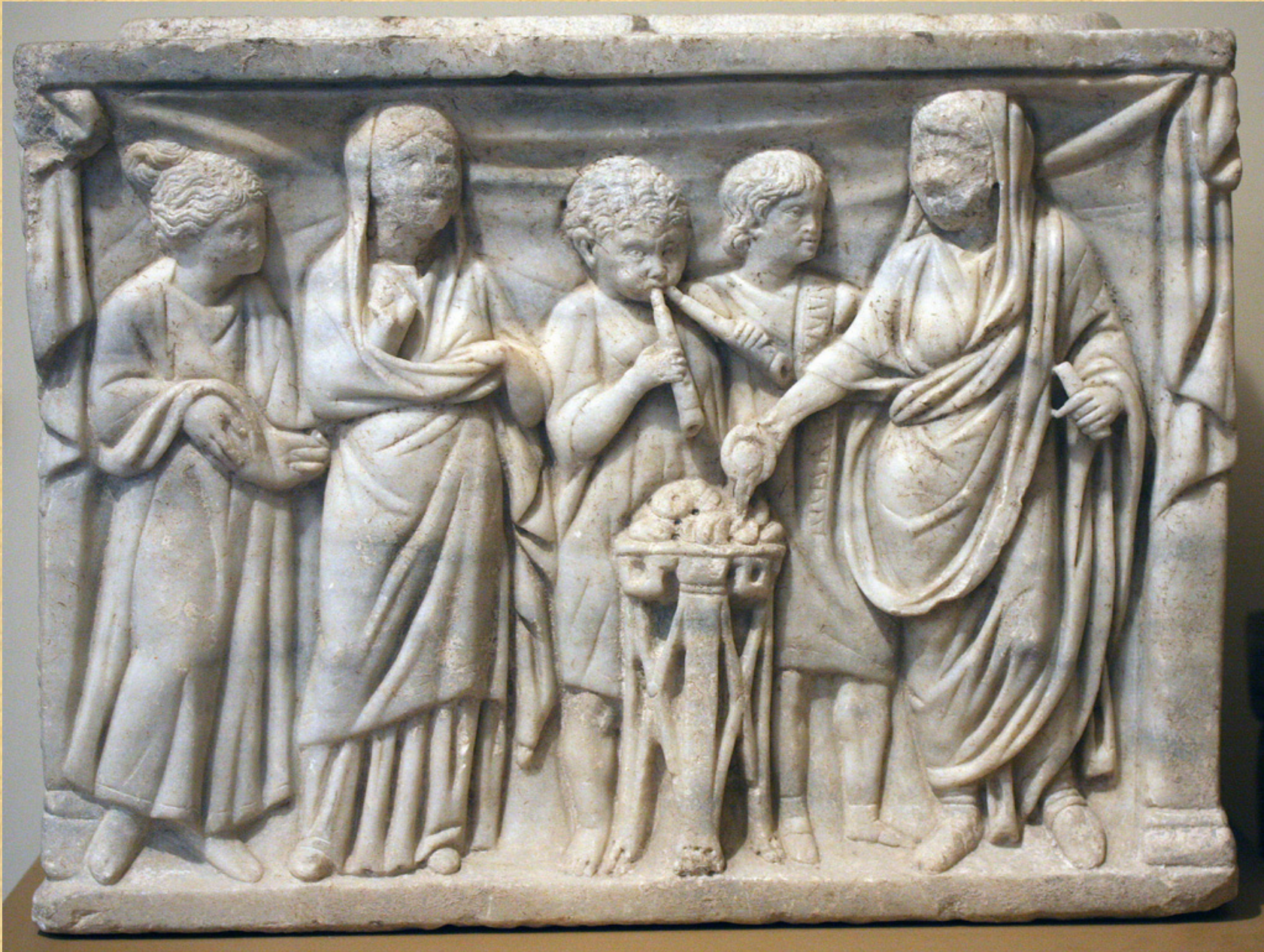
Hekatomba – 100 alebo viac kusov dobytky, Caligula vraj obetoval 150 000 kusov dobytky,

- zvyčajne obetovali cisári keď nastupovali na trón alebo dosiahli víťazstvo

Suovetaurilia – kanec, baran, býk – zvyčajne pri cenze

- pri konaní obety sa musel zachovať presný postup

Deň

-hľadisko náboženské alebo politicko-právne

Náboženské hľadisko:

sviatočné dni (*dies festi*) – stále,
pohyblivé a mimoriadne
všedné dni (*profesti*)

Politicko-právne hľadisko:

fasti (bolo dovolené pracovať
a vykonávať úradnícku službu),
nefasti (nebolo dovolené úradné
a právne úkony)
zmiešané dni – vyhradené na
konanie zhromaždení

Fasti – pomenovanie využívané aj pre
označenie kalendára – napr. *Fasti
triumphales, Fasti consulares*

Gréci a Rimania

- pôvodne merali čas podľa pohybu Slnka
- delili deň od západu Slnka k západu (Gréci), Rimania od poľnoci do poľnoci
- presne odhadli len východ (solis ortus), poludnie (meridies) a západ Slnka (solis occasus)

- delenie dňa na hodiny bolo možné po vynáleze gnomonu - Anaximandros
- rozdelenie dňa na rovnako dlhé diely
- slnečné hodiny (prvé slnečné hodiny v Ríme – Forum Romanum – 263 p.n.l.)
- pomocou slnečných hodín rozdelili deň na 12 rovnakých častí

- 159 p.n.l. Scipio Nasica – rozdelil deň aj noc na rovnako dlhé diely

Deň:

ante meridiem - *prima hora* 7 hod. ráno

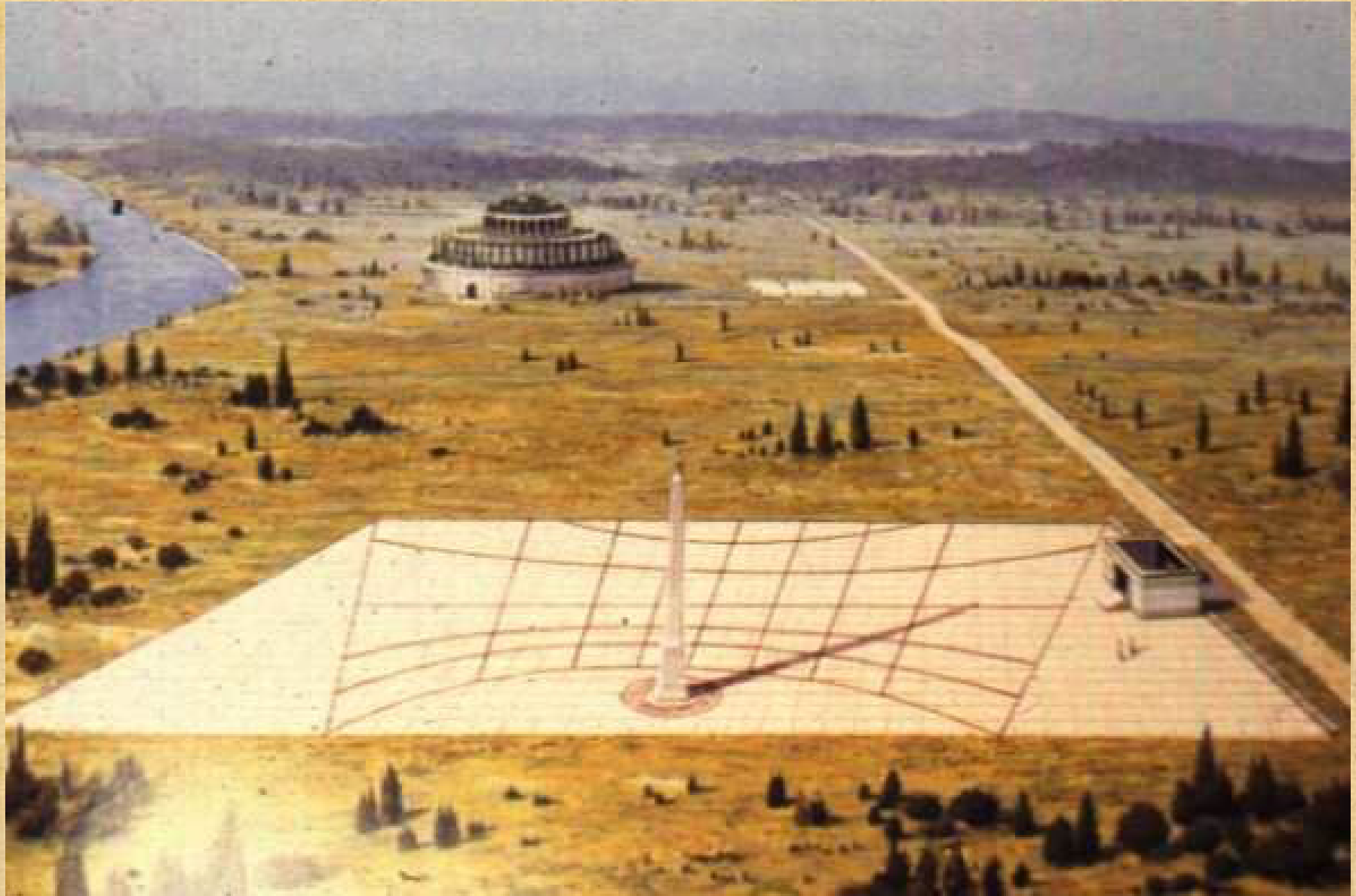
poludnie *sexta hora* - *post meridiem*

duodecima hora – jednu hodinu pred západom slnka

Noc

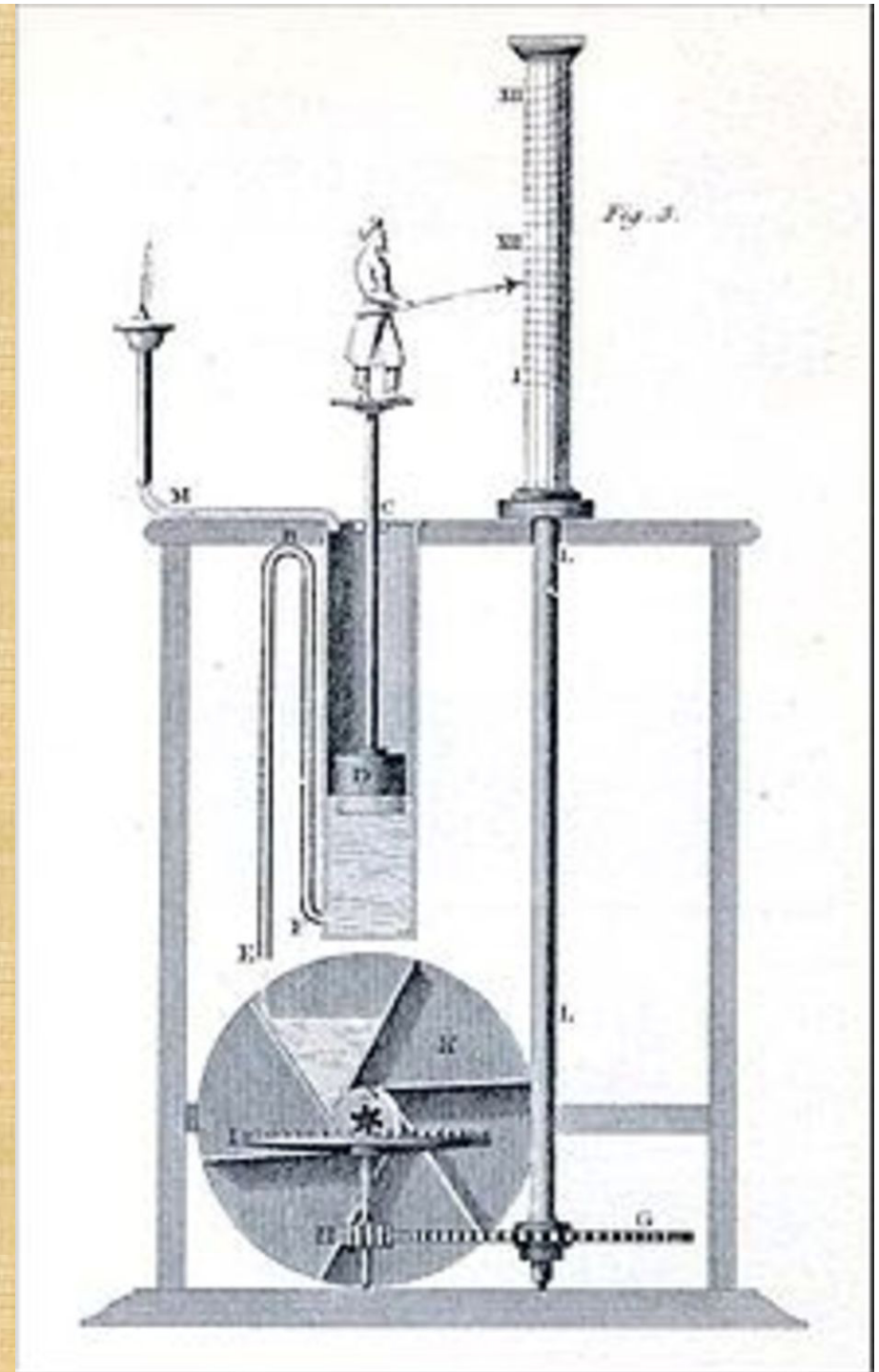
- rozdelená na štyri *vigilie* (bdenie, nočná hliadka)

Napr. súdy otvárali v 3. Hodinu

Clepsydra

- vodné hodiny, meranie času
- meranie pri zatahnutej oblohe, v noci, alebo nutnosti presnejšieho určenia času,
- hladina vody klesala a na priehľadnej nádobe ukazovala uplynutý čas
- prepracované hodiny: Ktesibios, 3 stor. p.n.l.

Veža vetrov – zvonku slnečné hodiny, zvnútra vodné

Týždeň

Grécko

- dni sa počítali v troch dekádach podľa pribúdania, splnu a ubúdania mesiaca
- delenie roka pôvodne nezávislé na deväťdenné, osmidenné alebo sedemdenné obdobie (hebdomas)

Rímsky kalendár

- osemdenné tržné obdobie – označené písmenami abecedy A-H
- začiatok cisárskej doby, sedemdenné obdobie, označenie písmenami A-G
- neskôr pomenovanie podľa planét (dies Solis, dies Lunae, dies Martis, dies Mercurii, dies Iovis, dies Veneris, dies Saturni)

Rok

- základom občianskeho roku bol u Grékov aj Rimanov mesačný (lunárny) rok – podľa obehu mesiaca
- nutnosťou bolo však jeho vyrovnávanie vkladáním prestupných mesiacov s rokom slnečným

Gréci

- rok o 12 mesiacoch, zhruba 29,5 dňa (striedali sa 30 a 29 dňové mesiace)
- lunárny rok sa vyrovnával so slnečným pridaním jedného mesiaca, rok trval 354 dní
- cyklus nebol všade rovnaký, napr. v Aténach sa vkladal mesiac len podľa potreby, nie na základe pravidelnosti
- rok začínal v každej obci inak - v Aténach cca v pol. Júla
- pomenovanie mesiacov bolo tiež rôzne

Atény: Hekatombaion (jul-august), Metageitnion, Boedromion, Pyanepsion, Maimakterion, Poseideon, Gamelion, Anthesterion, Elafebolion, Munichion, Thargelion, Skiroforion (jún-júl)

Rimania

- začínali s lunárnym delením roka s 12 synodickými mesiacmi
- rok trval 355 dní, rozdiel 10 dní vyrovnávali vkladáním dní po 23. februári, vkladané boli ľubovoľne - viedlo k značnému odklonu od slnečného roka

Caesar – stanovil dĺžku roka podľa egyptského vzoru na 365 dní, nariadil, aby rok 46 p.n.l. mal o 90 dní viac a od roku 45 sa zaviedol prestupný rok každé 4 roky

- Rímsky rok začínal marcom – Martius, Aprilis, Maius, Iunius, Iulius, Augustus, September, October, November, December, Iannuarius, Februarius
- od 2 stor. p.n.l. rok začínal 1. januárom

Dni v mesiaci sa počítali podľa troch pevných dní:

1. deň v mesiaci – Kalendae

5. alebo 7. deň – Nonae: marec, máj, júl, október (7)

13. alebo 15. deň – Idus – marec, máj, júl, október (15)

- k dňom sa pridávalo adjektívne označenie mesiaca, napr. *Kalendis Ianuariis*

-ostatné dni sa označovali odčítaním od týchto pevných dní

Pridie – deň pred pevným dňom – tzn. Pridie Nonas Martiis – 6.3.

Postridie – deň po pevnom dni – postridie Idus Iunias – 14.6.

a.d. – ante diem – a.d. II Nonas Ianuarias – 3.1.

v neskoršej dobe sa objavuje aj priebežné počítanie dní v rámci mesiaca

Datovanie

Grécko

- nebolo jednotné - každá obec malá iný spôsob
- datovalo sa hlavne podľa mien najvyšších úradníkov – *eponymos* – v Aténach podľa archontov
- údaje sa dajú previesť do súčasného datovania – poznáme zoznamy eponymov (Atény – marmor Parium,
- jediné spoločné datovanie pre všetkých Grékov bolo podľa olympiád (v neskorších dobách)
- pred 1. Olympijskými hrami (776 p.n.l.), podľa dobytia Tróje (1184 p.n.l.)
- od doby helenistickej sa na východe určoval dátum podľa ér, dátum od ktorého sa vychádzalo bola epocha – éra seleukovcov, sullovska, aktijska

Rím

- od založenia Ríma – 753 p.n.l.,
- v dobe republiky určenie dátumu koľký krát udelená tribúnska moc konzulom, ktorá sa každoročne obnovovala, v dobe cisárskej – podľa roku vlády cisára
- *fasti consulares*
- v Ríme podľa konzulov, Rím – *fasti consulares*
- v pozdnej antike – 15 ročné obdobia (indikcie) a objavujú sa rôzne letopočty od stvorenia sveta, od narodenia Krista

Miery a váhy

- dĺžkové, duté, plošné

Dĺžkové

- odvodzované od častí ľudského tela – palec, dlaň, stopa, lakeť, siaha, väčšie jednotky boli násobkami stopy

Gréci – stadion (600 stôp), dlhšie vzdialenosti odhadovali – kroky alebo denné pochody

Rimania – väčšie vzdialenosti merali presne, svedčia o tom míľniky

- prepočty do metrickej sústavy zložité, známe sú len vzájomné vzťahy medzi jednotkami

Duté

- veľký počet dutých mier – rôzne pre *vlhké* tekutiny a *suché* tekutiny, nižšie jednotky boli spoločné, vyššie rozdielne

kyathos – ligula – cochlear

Plošné

- vychádzali z diaľkových mier, základom bola štvorcová stopa

Rimania

iugerum – výmera pôdy, ktorá mohla byť za jeden deň obrobená záprahom volov (jutro), dve iugera - heredium

a) řecké (attické)

daktylos (palec)	= 18,5 mm
palaisté (dlaň)	= 4 daktyly = 74 mm
pús (stopa)	= 16 daktylů = 4 palaisty = 296 mm
péchys (loket)	= 24 daktylů = 6 palaist = 1 1/2 stopy = 444 mm
orgyiá (sáh)	= 96 daktylů = 24 palaist = 6 stop = 4 lokte = 1,776 m
plethron	= 100 stop = 66 2/3 loket = 16 2/3 sáhů = 29,6 m
stadion (attické)	= 600 stop = 400 loket = 100 sáhů = 6 plether = 177,6 m
stadion (olympijské)	= 192,27 m

b) římské

digitus (palec)	= 18,5 mm
palmus (dlaň)	= 4 digity = 74 mm
pes (stopa)	= 16 digitů = 4 dlaně = 296 mm
cubitus (loket)	= 24 digity = 6 dlaní = 1 1/2 stopy = 444 mm
passus (dvojkrok)	= 5 stop = 3 1/3 loket = 1,48 m
mille passus (míle)	= 5000 stop = 3333 1/3 loket = 1000 dvojkroků = 1480 m (zhruba 1,5 km)

pro tekutiny

řecké (attické)	římské
chús = 16 kotyl	congus = 6 sextariů = 3,275 l
	urna = 4 congie = 13,1 l
	amphora = 8 congiů = 26,2 l
metrétés = 12 choů	= 39,3 l

společné pro tekutiny i sypké zboží

řecké (attické)	římské
kyathos	cyathus = 0,0455 l
kotylé = 0,2047 l	hemina = 0,273 l
xestés = 0,4094 l	sextarius = 0,5458 l

pro sypké zboží

řecké (attické)	římské
choinix = 6 kotyl = 1,228 l	
hekteus = 48 kotyl = 9,825 l	modius = 192 cyathů = 8,733 l
medimnos = 6 hekteů = 58,95 l	

a) řecké

pús (čtvereční stopa)	= 0,0876 m ²
akaina = 100 stop ²	= 8,76 m ²
plethron = 100 akain	= 10.000 stop ² = 876 m ²

b) římské

pes quadratus (čtvereční stopa)	= 0,0876 m ²
scripulum (decempeda quadrata)	= 100 p. qu. = 8,76 m ²
actus quadratus	= 14.400 p. qu. = 1.261,67 m ²
iugerum = 288 scrip.	= 28.800 p. qu. = 2.523,34 m ² (asi 1/4 ha)
heredium = 2 iug.	= 4 act. qu. = 5.046,68 m ² (asi 1/2 ha)
centuria = 100 hered.	= 200 iug. = 504.668 m ² = 50,4668 ha
saltus = 4 centurie	= 400 hered. = 2.018.672 m ² = 201,8672 ha